

LA GIRONA PAULANERA. ELS FRARES MÍNIMS

MONTSERRAT JIMÉNEZ SUREDA

UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA

Resum

Aquest article pretén explicar la incardinació i l'evolució històrica dels frares mínims a la ciutat de Girona.

Paraules clau

Francesc de Paula, frares i monges mínims, monestirs gironins, Joan Gaspar de Roig i Jalpí, pesta negra.

Abstract

This article intends to describe the rooting and the historical evolution of the order of minim friars in the Catalan city of Gerona.

Key words

Francis of Paola, minim friars and nuns, monasteries of Girona, Joan Gaspar de Roig i Jalpí, Black Deaths.

LA GIRONA PAULANERA

Des que ho explicà Roig i Jalpí al seu *Resum historial*, hom ha vinculat la instal·lació mínima a la ciutat de Girona a l'empenta de fra Bernat Ferrer i a l'aquiescència del canonge i vicari general de la diòcesi, Jaume Agullana¹.

En tot cas, els mínims s'establiren en terres gironines en el segle XVI. Entre 1584 i 1586 van estar-se al monestir celranenc de Sant Miquel². El 1610, se'n troben a Hostalric, també degut a l'impuls de Bernat Ferrer (igual que a Manresa i, de la mateixa manera, essent provincial, va fundar les mínimes de Barcelona, anant en persona a buscar monges a la ciutat d'Antequera, aleshores dins el regne de Granada).

¹ BOADAS, J. i A.GIRONELLA: *Girona. Convents i monestirs, segles X-XIX*, Ajuntament de Girona, Girona, 2005, pàg. 100.

² PRUNÉS, J. M.: *Tres cartes inèdites de fra Joan Gaspar Roig i Jalpí*, «A.I.E.G.», XLVI (2005), pàg. 343-355.

Un any després de la fundació d'Hostalric, el 16 de novembre de 1611, els corredors i pabordes de la confraria de la Magdalena (segurament de sastres) de Girona els feien donació de la capella de la santa³.

Un cop més, doncs, fou crucial la iniciativa de Bernat Ferrer, un dels primers provincials que arribaria a tenir Catalunya, un cop desglossada aquesta d'Aragó. Els tràfecs de fra Bernat foren esperonats pel provincial d'Aragó, Catalunya i Navarra, Gil Ximénez del Castillo, que el nomenà plenipotenciari per a la causa el tres de juliol de 1611. Decisió que va ratificar el seu successor, Juan de Ardivines, el quatre d'octubre del mateix any.

Les confirmacions a la gestió de Ferrer van ser reconegudes pel canonge de la catedral de Girona, Francesc Aimeric, doctor en ambdós drets (canònic i civil) i cabiscol major com a vicari general de la diòcesi.

La funció de l'ardiaca major de la catedral, el canonge Jaume d'Agullana abans esmentat, va ser la de donar plena llicència per fundar el convent, ço que li pertocava per la preeminència de la seva dignitat de vicegerent de bisbe en seu vacant, per la mort inopinada de Francisco Arévalo de Zuazo, el bisbe de la ciutat.

La plena llicència es concedí el catorze de novembre de 1611 i es va executar dos dies després, en què es va fer la cerimònia notarial de prendre possessió de la capella i la casa de Santa Magdalena del carrer de Cugusac.

Els frares mínims van acompanyar la generositat dels cosidors amb la compra d'unes cases a la plaça d'en Vila, situada al barri del Mercadal. Les tals cases esdevindrien el primer convent i hort dels mínims. El problema era d'estretor, puix que els habitacles eren petits.

Aquests edificis eren molt oportunament contigus a la capella dedicada a l'antiga pecadora de Magdala, ja que pertanyien a la zona de bordells de la ciutat des de l'any 1601⁴.

El venedor hauria estat l'Ajuntament de Girona, el qual, al seu torn, hauria comprat aquell poc edificat dret (d'obrir casa d'esplai de la luxúria) a un tal mossèn Oliva, beneficiat de la catedral⁵. Consideracions morals haurien portat a una efímera clausura d'aquell espai. Després d'una polèmica, en què

³ Íd. Els papers relatius a la fundació gironina es troben a A.C.A.: Monacals. Hisenda. Lligall gran 476.

⁴ GIRONELLA i DELGÀ, A.: *La Girona del Barroc: ciutat de convents*, «A.I.E.G.», LIII (2012), pàg. 105-126; les referències al convent de Sant Francesc de Paula entre les pàg. 123-124.

⁵ Així, si més no, ho sosté CLARA i RESPLANDIS, J.: *Introducció a la història de Girona*, Columna-El Pont de Pedra, Girona, 1993, pàg. 70.

intervingueren teòlegs i legistes, es va adoptar la pràctica decisió de reobrir-lo, per evitar els mals majors que podia provocar aquella forçada continència entre una part de la població masculina.

La substitució de funcions de l'immoble va requerir un cert temps. El cinc de juliol de 1612, el lloctinent del rei, Francisco Hurtado de Mendoza, escrivia als jurats de la ciutat de Girona aprovant la fundació del convent de Sant Francesc de Paula a l'antiga casa de lenocini⁶. En la mateixa missiva, el marquès d'Almazán els demanava que busquessin un emplaçament adient, que permetés a les dones públiques seguir oferint els seus serveis.

De fet, els prohoms gironins li havien escrit el 5 de juny anterior sol·licitant la ratificació de la seva vènia per a la venda de l'immoble als paulaners. Lafer ja feia mesos que es tractava epistolament i encara duraria.

El 28 de maig de 1613, don Francisco, encara lloctinent del rei al Principat, insistia que es donés l'antic prostíbul als frares mínims, emfasitzant la cortesa íntima amb una implicació personal: "*Yo lo desseo por el afición tengo a esta Orden y recibiré a particular merced que Vuestras Mercedes lo encaminen y resuelvan de manera que tenga el efecto que se pretende*"⁷.

Dècades després, un dels seus habitants més il·lustres, Roig i Jalpí, explicaria una reconversió de l'espai, de pecaminós en sant, similar a la experimentada per la primera titular de la devoció.

En qualsevol cas, els mínims van integrar-se a Girona, essent ben acceptats pels qui hi habitaven. La xifra de frares que hostatjaria el seu convent, però, sempre faria honor a la denominació popular amb què se'ls coneixia. El 1631 es concretava d'aquesta manera⁸:

Nombre de religiosos en les cases de regulars de Girona l'any 1631

Orde	Nombre
Benedictins	Més de 12
Dominics	40

⁶ ARNALL i JUAN, J.: *Lletres reials a la ciutat de Girona (1517-1713)*, Ajuntament de Girona- Fundació Noguera-Caixa de Girona, Girona, 2005, vol. III, pàg. 1250-1251, carta n°. 913.

⁷ ARNALL i JUAN, J.: *Lletres reials a la ciutat de Girona (1517-1713)*, Ajuntament de Girona-Fundació Noguera-Caixa de Girona, Girona, 2005, vol. III, pàg. 1252, carta n°. 915.

⁸ Quadre elaborat a partir del que presenta BUSQUETS i DALMAU, J.: *La Catalunya del Barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni de Real (1626-1683)*, Abadia de Montserrat, Barcelona, 1994, vol. I, pàg. 600. Joan Busquets treballa a partir de dades que presentà Narcís Castells. La referència a les pàg. 600-601, nota 257. S'aprecia el valor estimatiu, que no exacte, del nombre de benedictins, franciscans i mercedaris.

Orde	Nombre
Franciscans	Entre 50 i 60
Carmelites	25
Mercedaris	16 o més
Jesuïtes	24
Augustinians	14
Caputxins	20
Carmelites descalços	24
Mínims	14

Aquella coratjosa assumptió d'emplaçament, però, situaria els frares mínims davant contínues amenaces, d'elements naturals (l'Onyar que sortia de mare) i humans (els exèrcits francesos que assetjaren Girona amb contumàcia, especialment en els segles XVII i XIX)⁹.

El 1653, per exemple, Girona va ser assetjada per exèrcits francesos i l'acte més perillós d'aquella tragèdia va produir-se una matinada d'agost, quan la determinació d'entrar a la ciutat va menar a bombardejar amb quatre canons a l'alçada del portal de Santa Magdalena, a la part sud de la murada del Mercadal, just darrera del convent de frares mínims¹⁰.

Els militars que defensaven Girona eren perfectament conscients que la zona compresa entre el portal de Santa Clara i el convent de Sant Francesc de Paula era el punt feble de les defenses de la ciutat, tant per l'estat de la murada com per l'orografia. Per això, s'havien apressat a fer obres que compensessin tals deficiències¹¹.

La natura afegiria les maltempsades pròpies a les provocades per les seves humanes criatures. El 24 de setembre de 1678, per exemple, el que es va definir en cròniques del moment com un "*diluvi (...) casi universal*", va negar tota la ciutat nova, des de Sant Francesc de Paula fins a Santa Clara i

⁹ CHÍA, J. de: *Inundaciones de Gerona. Relacion histórica de las más notables que han causado en esta ciudad las avenidas de los ríos Ter, Oñar, Güell y Galligans desde la ocurrida en 28 de diciembre de 1367, hasta las que tuvieron lugar en 8 y 11 de octubre del corriente año de 1861*, Impr. de Pacià Torres, Girona, 1861. D. a.: *Girona. Rius, ponts, aiguats*, A.G., Girona, 1982. RIBAS PALOM, A.: *Les inundacions a Girona*, A.G.-I.E.G., Girona, 2006. CLARA, J.: *La clau del regne. Girona, setges i mites*, R.D.E., Barcelona, 2008.

¹⁰ BUSQUETS i DALMAU, J.: *La Catalunya del Barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni de Real (1626-1683)*, Abadía de Montserrat, Barcelona, 1994, vol. I, pàg 455 i vol. II, pàg. 344-345.

¹¹ BUSQUETS i DALMAU, J.: *La Catalunya del Barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni de Real (1626-1683)*, Abadía de Montserrat, Barcelona, 1994, vol. II, pàg. 343.

Sant Agustí¹². L'Onyar s'ensenyorí del Mercadal i, entre les seves aigües i les del Güell i el Ter van provocar una destrossa imponent.

Entre els damnificats hi trobem els mínims, pels danys en llurs pertinences: convent, església, hort i tanques perimetrals. Les aigües no respectaren ni retaules ni altars, ni palis, ni tovalloles, ni els estris i vestidures litúrgiques que es guardaven a la sagristia.

ELS SANTS ALS ALTARS DEL CONVENT DELS MÍNIMS

L'incansable Bernat Ferrer va perseverar en millorar les condicions de vida i devoció dins l'orde dels mínims. Així doncs, es va començar un nou convent, edificat sobre un mur prop del riu Onyar, "*que quando viene crecido besan las aguas*"¹³.

Estava previst que aquesta nova fàbrica hostatgés catorze frares mínims, que era el nombre que aspirava a tenir l'orde a Girona. Per a tal menester, es construïren deu cel·les, amb llurs finestres cap a Orient i llurs portes cap a Occident. Sota aquestes cel·les, descrites com a formoses i capaces per la ploma de fra Joan Gaspar, hi passava el camí ral, amb la qual cosa, els religiosos no perdien puntada de les anades i vingudes de la ciutat.

D'altra banda, prop de la seva església s'ubicava una de les portes d'accés que trencaven la murada. "*Tenemos el mejor puesto del Marcadal*", escrivia fra Joan Gaspar amb un entusiasme immarcescible, tot i reconèixer que, si a l'hivern el seu emplaçament convertia el convent en un indret assolellat i agradable, a l'estiu, la mateixa raó el transformava en tòrrid¹⁴.

Els germans de fra Joan Gaspar podien veure el riu, els camps i la ciutat des del seu convent. I al pis inferior de l'edifici tenien les oficines, la cuina, el celler, el *de profundis*¹⁵ i el refectori. Fra Joan Gaspar qualificava aquestes estances de grans i proporcionades.

¹² La narració a BUSQUETS i DALMAU, J.: *La Catalunya del Barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni de Real (1626-1683)*, Abadía de Montserrat, Barcelona, 1994, vol. II, pàg. 481-482, la cita a la pàg. 482.

¹³ ROIG i JALPÍ, J. G.: *Resumen historial...*, pàg. 381.

¹⁴ Íd., pàg. 381.

¹⁵ El *de profundis* era l'avantcambra del refectori. En ella, solia haver-hi uns armaris per endreçar els paraments de la taula i els coberts i atuells individuals per als àpats. En aquesta sala, els frares feien la primera pregària abans d'entrar al menjador comunitari. De fet, el seu nom prové del "Càntic de les ascensions": *De profundis clamavi ad te Dominum* ("Desde lo más profundo clamé a Ti, oh Señor"), entonat pels germans en entrar-hi. Sal 129.

L'exterior era encara inacabat. Només s'havia rematat una de les quatre ales del claustre. Una altra estava a punt. I les dues restants no s'havien començat; només tenien excavades les rases per a llurs fonaments. Amb la seva proverbial actitud positiva, Roig i Jalpí estava convençut de la seva futura harmonia: "*Será espacioso y bello quando esté acabado*", presagiava¹⁶. Reblant: "*Tendría ya su perfección, sino hubieran sobrevenido estas fieras calamidades de la guerra*"¹⁷.

Un formós claustre. Així havia de ser, sens dubte. Amb sis arcs en cada ala, fins a un total de vint-i-quatre, reposant sobre columnes molt altes i gruixudes, d'una sola peça de pedra granítica ben treballada.

La simetria del temple dels frares mínims a Girona s'expressava en vuit capelles: quatre a la part de l'Evangeli i quatre més a la banda de l'Epístola. Les primeres estaven dedicades a Sant Francesc de Paula, la mare de Déu del Roser, Sant Telm i Sant Gerard Abat. El sant patró i la Verge eren honorats amb uns retaules daurats.

Les capelles de la part de l' Epístola honoraven Sant Joan Baptista, El Sant Crist, Nostra Senyora del Consol i el Crist fuetejat i lligat a la columna. Els retaules del Baptista i Maria eren daurats.

Totes les capelles es comunicaven entre si i, passant d'una a l'altra i sobre la sagristia, es rodejava l'església. El cor era igualment elogiat.

En cadascuna de les parts de la fàbrica hi havia una cel·la, les finestres de les quals permetien veure la plaça d'en Vila i la feligresia que, des d'aquesta àgora, pujava els cinc esgraons que menaven a la seva església.

La titular del presbiteri (adjectivat com a magnífic) era la Magdalena. L'església era envoltada de gelosies i ben parada de creus, custòdies, reliquiaries, calzes, patenes, canelobres, hisop, salves, flascons, altres objectes litúrgics de valor i roba per celebrar els oficis divins.

En temps de fra Joan Gaspar, els mínims de Girona que solien habitar al convent no arribaven als catorze, degut a l'adversa conjuntura: "*Viven de ordinario en este convento catorze religiosos*", explicava el blanenc, "*pero agora no son tantos, porque no lo sufren los trabajos que padecemos*"¹⁸. Tanmateix, no hi ha mal que mil anys duri devia pensar el cronista, quan el seu optimisme

¹⁶ ROIG i JALPÍ, J. G.: *Resumen historial...*, pàg. 382.

¹⁷ Íd., pàg. 382.

¹⁸ Íd., pàg. 382.

li dictà “*quando tendrá el convento la última mano, será uno de los más hermosos y graves de la religión*”¹⁹.

L'ARRELAMENT MÍNIM A GIRONA

A Girona, una de les pestes més mortíferes per a la ciutat va durar tot l'any que marcava l'equador del segle XVII. La malura va deixar l'esgarrifós balanç d'entorn un miler de morts, una cinquena part de la població. Per la seva implicació en la cura corporal i/o anímica dels afectats, moriren una seixantena de religiosos, tots de sexe masculí. Les víctimes es distribueixen de la manera següent²⁰:

Eclesiàstics regulars víctimes de la pesta de 1650 a la ciutat de Girona

Orde	Nombre
Dominics	3
Franciscans	13
Carmelites	7
Mercedaris	3
Augustinians	2
Jesuïtes	12
Carmelites descalços	18
Mínims	3
Caputxins	9

Josep Clara ha conclòs, a partir d'unes anàlisis testamentàries, que la devoció a Sant Francesc de Paula ocupava un tercer lloc en els sentiments gironins, després de les marededéus del Carme i del Roser i abans del mateix patró de la ciutat: Sant Narcís²¹. Aquest sorprenent afecte cap un nouvingut derivaria de la influència del seu orde en el segment més popular.

¹⁹ Íd, p. 382.

²⁰ Les xifres de què m'he servit per elaborar aquest quadre a Busquets i Dalmau, J.: *La Catalunya del Barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni de Real (1626-1683)*, Abadia de Montserrat, Barcelona, 1994, vol. I, pp. 436-437.

²¹ Citat per Busquets i Dalmau, J.: *La Catalunya del Barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni de Real (1626-1683)*, Abadia de Montserrat, Barcelona, 1994, vol. I, pp. 438-439.

Una altra presència confirma l'arrelament dels mínims també entre les elits ciutadanes. Es tracta de les deixes testamentàries de don Jeroni de Real de Fontclara. El prohom va encarregar que se li diguessin misses al seu decés. La quantitat, concomitant amb el rang que ell s'atribuïa, va ser repartida així²²:

Comandes de misses de don Jeroni de Real de Fontclara (1683)

Institució on s'havien de celebrar	Nombre de misses encarregades
Catedral de Girona	200
Col·legiata de Sant Fèlix	150
Sant Domènec	50
Sant Francesc	200
Carme	50
Sant Agustí	50
Mercè	2 trentenaris de Sant Amador ²³
Sant Josep	100
Sant Francesc de Paula	50

Un dels seus, el natural de Blanes, fra Joan Gaspar de Roig i Jalpí, abans citat, va ser l'autor del primer llibre d'història de la ciutat: *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona y cosas memorables suyas eclesiásticas y seculares, assí de nuestros tiempos, como de los passados. Vida, martyrio y patrocinio de San Narciso, natural della y su obispo. Y defensa de la entrada*

²² El quadre ha estat elaborat seguint les xifres donades per Busquets i Dalmau, J.: *La Catalunya del Barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni de Real (1626-1683)*, Abadía de Montserrat, Barcelona, 1994, vol. I, p. 91, nota 224. La catedral i Sant Feliu eren els dos temples majors de Girona. L'equiparació jeràrquica en nombre de misses de la seu dels franciscans s'explica perquè don Jeroni era terciari franciscà.

²³ Una tradició popular sostenia que Sant Amador va treure els seus pares del Purgatori dient 3 misses consecutives. El nombre és molt simbòlic. Solemnitza l'edat que tenia Crist quan el crucificaren. S'honorava, d'aquesta manera, el sant i Déu, a través del seu fill. Les misses dedicades a Sant Amador, doncs, serien per accelerar el pas pel Purgatori de les ànimes no del tot netes. Seguien el ritus gregorià i es celebraven durant 33 dies, a raó de missa diària. Solien ser votives, és a dir, es celebraven a partir del vot o promesa de qui les feia dir. Es posaren de moda a partir del segle XVI, però, durant el segle XVIII, seguien essent populars. CERDÀ, J.: *Les misses de Sant Amador: purgatori i cultura popular*, P.A.M., Barcelona, 2006. PARRAMON, A. M.: *El trentenari de Sant Amador*, «Ilerda», 38 (1977), pàg 75-76. JORBA i SERRA, X.: *Una nova font parroquial: les definicions testamentàries. El cas de la Baixa Segarra*, «Recull», 8 (2003), pàg. 61-63. Barrera Aymerich ha localitzat un altre tipus de trentenari dedicat a Sant Vicenç (també conegut, per raons que no especifica, com el trentenari de Sant Gregori), BARRERA AYMERICH, M.: *La mort barroca: ritus i rendes*, U.J.I., Castelló de la Plana, 1996, pàg. 130.

de Carlos el Grande en Cataluña, en una carta apologética, y otro aparato a su *Crónica general, que, dividida en quatro grandes tomos, está continuando el autor de esta obra...*, Imp. de Jacint Andreu, Barcelona, 1678. Busquets i Simon han sostingut la hipòtesi si aquest no seria un dels llibres més llegits pels gironins de l'època²⁴.

Fra Joan Gaspar era teòleg, examinador sinodal dels bisbats de Barcelona i Girona i cronista del rei en tots els regnes de la Corona d'Aragó. Com examinador sinodal, Roig era un funcionari del bisbe que havia d'examinar i, per tant, garantir la idoneïtat dels aspirants a càrrecs eclesiàstics de la diòcesi de què fos nomenat responsable. Per exercir aquest menester, s'havia de ser teòleg i/o canonista, és a dir, especialista en dret canònic.

A més, fra Joan Gaspar tenia un cert grau de responsabilitat en la mentalitat col·lectiva dels gironins bo i portant el control del que llegien, si atenem que, des d'instàncies episcopals, se li va encarregar la censura de qualsevol obra. Per exemple, sobre els *Quatro assumptos que discurren el cielo en la tierra, delectación provechosa, educación humana y república perfecta, dispuestos y ordenados por Gerónimo de Real*, amic personal seu²⁵, Fra Joan Gaspar la va trobar magnífica. De fet, havia estat ell qui n'havia animat la publicació.

Fra Joan Gaspar era, però, també escriptor. El seu *Resum historial* estava dedicat al vigatà Josep Fageda, bisbe de Tortosa després de ser-ho de Girona (entre 1660 i 1664) i membre del consell de Sa Majestat.

No és estranya aquesta vinculació d'un frare mínim a les lletres. Durant les èpoques medieval i moderna hi van haver escoles monàstiques i els convents, entre altres coses, solien ser centres d'aprenentatge superior.

Concretament en el de Girona, encara a principis del segle XIX, s'organitzaven activitats acadèmiques en forma de debat. Un exemple són les *Ecclecticae philosophiae adserta quae in Barcinonensi Templo S.P.N. Francisci de Paula, publicae disputationi prop. Fr. Franciscus Garrós, et Serra, et Fr. Joachim Pons, et Roig, ordinis minimorum, praeside Hieronymo Barbéns, et Virgili ... diebus V et VI Septembris anni MDCCCVII*²⁶.

La integració en la vida ciutadana suposava compartir –alegries, misèries, peripècies i greuges– amb altres regulars. El 1660, els frares

²⁴ BUSQUETS, J. i SIMON, A.: *Girona al segle XVII*, Ajuntament de Girona-Diputació de Girona, Girona, 1993, p. 62.

²⁵ BUSQUETS i DALMAU, J.: *La Catalunya del Barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni de Real (1626-1683)*, Abadía de Montserrat, Barcelona, 1994, vol. I, pàg. 233.

²⁶ Imp. de Manuel Texero, Barcelona, 1807.

mínims de Girona participaren en una queixa col·lectiva (de la resta d'ordes) envers els capitulars de la Seu, entossudits a fer sentir a la resta d'eclesiàstics (i àdhuc al poder civil exemplificat en el consistori) la seva superior categoria²⁷.

Els catedralicis s'obcecaren en considerar el seu com l'únic temple en el qual els jurats havien d'asseure's a celebrar solemnitats i processons. Atesa la renúncia dels consistorials, el capítol de canonges va acudir a la Santa Seu amenaçant -si la desobediència a la seva voluntat passava a majors- amb la pena d'excomunicació. Les parts agreujades, jurats i resta d'eclesiàstics (que quedaven visiblement subordinats als qui es captenien a manera de senyors feudals), a llur torn, apellaren al rei.

Una nova prova de l'acceptació dels mínims a Girona fou el bateig d'uns baluards de la murada amb el nom del sant fundador, Francesc de Paula, oportunament situat al costat del revellí de Santa Clara²⁸. Aquest baluard també es conegué amb la denominació alternativa de "baluard del governador", potser per no confondre'l amb un altre baluard (molt proper) de Sant Francesc (en aquest darrer cas, de Sant Francesc d'Assís)²⁹.

Una altra mostra de la inserció de l'orde a la ciutat va ser la creació d'una germandat de socors mutus de laics sota l'advocació de Sant Francesc de Paula i amb seu (social, diríem avui) al convent de mínims del Mercadal. Tal germandat es regia per uns *Capítols ó estatuts novament ordenats y en sa major part corregits per lo bon régiment y govern de la Germandát de socorros mutuos fundada baix lo amparo de Sant Francisco de Paula de la ciutat de Gerona*³⁰.

²⁷ ARNALL i JUAN, J.: *Lletres reials a la ciutat de Girona (1517-1713)*, Ajuntament de Girona Fundació Noguera-Caixa de Girona, Girona, 2005, vol. III, pàg. 1517-1519, carta n.º. 1233. Carta de Felip IV al seu lloctinent a Catalunya, marquès d'Oliás i de Mortara. Madrid, 5 de novembre de 1660.

²⁸ ARNALL i JUAN, J.: *Lletres reials a la ciutat de Girona (1517-1713)*, Ajuntament de Girona Fundació Noguera-Caixa de Girona, Girona, 2005, vol. IV, pàg. 1702-1703 i 1782-1783, cartes n.º. 1454 i 1557. Carta del lloctinent Alexandre de Bournonville als jurats de Girona, Olot, 22 d'agost de 1684, referent a la necessitat de millorar les fortificacions entorn d'aquests dos revellins i carta del lloctinent Carles de Borja i d'Aragó-Gurra als jurats de Girona, Barcelona, 12 de juny de 1689, en el mateix sentit, però agraint-los l'oferiment d'una elevada suma per subvenir a tals obres en el baluard de Sant Francesc.

²⁹ El baluard del governador o de Sant Francesc de Paula rep el n.º. 35 en el plànol del llibre de BUSQUETS i SIMON: *Girona al segle XVII*, Ajuntament de Girona-Diputació de Girona, Girona, 1993, pàg. 67. Es pot apreciar com el baluard de Santa Clara (n.º 36) és al bell mig dels dos baluards dedicats als dos Francescs, de Paula (35) i d'Assís (37).

³⁰ Imp. de la vídua i fill de Figaró, Girona, 1850.

Aquesta institució solia ser habitual en els convents de mínims, tal i com ho testimonia una seva homònima barcelonina³¹.

Ara bé, aquesta acceptació dels mínims allà on radicaven era absolutament humana. És a dir, solia ser una norma que tenia les seves excepcions. Arreu, hi hagueren les sòlites incidències que afecten les persones, físiques o jurídiques, tant en forma de friccions en la quotidiana convivència, com en forma dels més onerosos plets. Un exemple fou el llarg plet que sostingueren els mínims de Barcelona contra don Ramon de Gorgot i Aranyó³².

ELS MÍNIMS A GIRONA EN EL SEGLE DEL REGALISME

Gairebé tots els ordes religiosos masculins havien perdut efectius humans en el trànsit del segle XVII al XVIII, si ens atenem a les xifres fornides pel següent quadre³³:

Nombre de religiosos regulars a la ciutat de Girona

Orde	Nombre de regulars l'any 1631	Nombre de regulars el 1719
Benedictí	12	9
Franciscà	60	42
Mercedari	16	6
Dominicà	40	33
Carmelita	25	16
Jesuïta	20	16
Caputxí	12	s.d.

³¹ *Ordinacions de la infermeria y germandat del gloriós y patró Sant Christòfol, instituida y fundada en lo monastir de PP. Mínims, dit de sant Francisco de Paula de la (...) ciutat de Barcelona, las quals se han manat imprimir en lo present any de 1764*, Estampa de Joseph Altés, Barcelona, 1764.

³² *Por D. Ramón de Gorgot y Arañó con el P. corrector y Convento de Religiosos Mínimos de San Francisco de Paula de esta ciudad, respuesta a la duda resultante del pleyto que pende en el juzgado de la intendencia general ante (...) Ramón de Ferrán, del Consejo de Su Mag[estad], su oidor de la Real Audiencia, Imp. de Francesc Surià, Barcelona, 1751. Allegación del derecho que assiste al padre corrector y convento de religiosos mínimos de la presente ciudad de Barcelona, en respuesta a la duda que se ha dado por (...) Ramón de Ferrán y Biosca (...) en el pleyto que sigue D. Ramón de Gorgot y Arañó en el Tribunal de la Intendencia referida, actuario Joseph Simón, Imp. de la vídua Teresa Piferrer, Barcelona, 1751.*

³³ Aquest quadre ha estat extret del que presenten BOADAS, J. i Gironella, A.: *Girona. Convents i monestirs, segles X-XIX*, Ajuntament de Girona, Girona, 2005, pàg. 30. Les dades de 1631 han estat preses de Roig i Jalpí. Les de 1719, del padró municipal. Els autors inclouen dades referents a les religioses regulars a Girona, en el seu quadre, op. cit., pàg. 30.

Orde	Nombre de regulars l'any 1631	Nombre de regulars el 1719
Agustí	14	9
Josepet	24	28
Mínim	14	10
Total	237	179

La minva seguia la tendència global de la ciutat de Girona, que el 1631 hauria tingut (sempre segons les mateixes fonts) de 6.000 habitants i, el 1719, comptava amb 4.560 empadronats.

Coincidint amb la data del cens de Floridablanca, el 1787, el consistori gironí va demanar les dades dels eclesiàstics de la ciutat i Fra Domènec Casas, corrector del convent de mínims de Girona, va respondre a la inquisició municipal que, a data 13 de gener d'aquell any 1787, a la casa gironina de l'orde es comptava amb els efectius humans següents³⁴:

Nombre d'efectius humans del convent de frares mínims de Girona el 13 de gener de 1787

Càrrec conventual	Nombre d'individus
Professos sacerdots	6
Novicis d'obediència	1
Llecs	1
Donats	0
Criats	0
Escolanets	1
Síndics	0
Total	9

La mitja d'edat dels habitants del convent era d'uns 45 anys, ja que el corrector Casas declarava haver-hi un individu de 68 anys; dos, de 65; un altre, de 55; un més, de 50; dos, de 33; un de 24 i l'escolà de 13.

Malgrat la claredat i la concisió de la resposta mínima, en l'estat general dels eclesiàstics de la ciutat que va elaborar l'ajuntament hi ha un desajustament numèric, observable en el següent quadre comparatiu³⁵:

³⁴ El present quadre s'ha confeccionat amb dades extretes de l'Arxiu Municipal de Girona: VIII-1-4. Lligall 10, 1787. Empadronament general (l'original del mateix es troba en el Manual d'Acords de l'any 1787, fol. 71).

³⁵ Arxiu Municipal de Girona: VIII-1-4. Lligall 10. 1787. Empadronament general (l'original del mateix es troba en el Manual d'Acords de l'any 1787, fol. 71).

Nombre total d'eclesiàstics a la ciutat de Girona l'any 1787

Institució eclesiàstica	Càrrec eclesiàstic	Nombre d'individus
Catedral	Bisbe	1
Catedral	Canonges	35
Catedral	Beneficiats	107
Catedral	Dignitats	8
Col·legiata de Sant Feliu	Abat	1
Col·legiata de Sant Feliu	Dignitats	4
Col·legiata de Sant Feliu	Canonges	8
Col·legiata de Sant Feliu	Beneficiats	39
Sant Pere de Galligants	Abat	1
Sant Pere de Galligants	Monjos	6
Sant Pere de Galligants	Beneficiats	7
La Mercè	Professos	15
La Mercè	Llecs	3
Caputxins	Professos	23
Caputxins	Donats	3
Sant Domènec	Professos	37
Sant Domènec	Novicis	4
Sant Domènec	Donats	2
Mínims	Professos	7
Mínims	Novicis	1
Sant Francesc	Professos	59
Sant Francesc	Novicis	8
Sant Francesc	Donats	3
Carme	Professos	20
Carme	Novicis	1
Sant Josep	Professos	18
Sant Agustí	Professos	17
Sant Agustí	Novicis	1
Mercadal	Religioses	11
Caputxines	Religioses	25
Caputxines	Novícies	1
Caputxines	Donades	3
Santa Clara	Religioses	29
Santa Clara	Novícies	2
Beates	Professes	12
Beates	Novícies	1
Sant Daniel	Professes	14
Sant Daniel	Beneficiat	1
Total d'eclesiàstics		539

Deu anys més tard, el cens de població efectuat el 1797, que rep el nom del ministre Manuel Godoy, atribuïa a Girona la xifra de 257 clergues seculars i 341 de regulars. D'entre els darrers, els mínims disposaven d'un personal concomitant amb el seu nom: eren 12. Aquesta apostòlica xifra coincidia amb la de frares augustinians i només els benedictins els superaven en exigüitat.

Distribució numèrica del clergat regular segons el cens de Godoy de 1797

Orde	Nombre
Augustinians	12
Benedictins	9
Bernardes	22
Caputxins	29
Caputxines	33
Carmelites calçats	27
Carmelites descalços	18
Dominiques	15
Franciscans	68
Franciscans de Santa Clara	34
Mercedaris	42
Mínims	12

Ara bé, Francesc Campderà i Camín, prenent les dades d'un cens municipal del mateix any 1797 (segurament anterior, puix que en devia ésser la pauta), matisa així aquestes xifres³⁶:

Xifres d'eclesiàstics regulars a Girona al cens de 1797 segons Campderà i Camín

Orde	Professos	Novicis	Escolans	Llecs	Donats	Servents
Benedictins	7	-	2	-	-	-
Dominics	28	3	-	6	1	4
Franciscans	47	3	3	12	3	-
Mercedaris	18	-	2	-	2	-
Carmelitans	20	-	-	4	2	1
Carmelites descalços	13	-	-	5	-	-

³⁶ Quadre confeccionat a partir de CAMPDERÀ i CAMÍN, F: *Indagación estadística acerca de la reproducción y mortandad en la ciudad de Gerona y en la villa de Lloret de Mar en el siglo último y en los siete primeros años del actual*, Imp. de Pons i cia., Barcelona, 1819, pàg. 2.

Orde	Professos	Novicis	Escolans	Llecs	Donats	Servents
Agustins	8	-	2	2	-	-
Mínims	8	-	2	2	-	-
Caputxins	19	-	-	6	1	3

Entre els segles XIX i XX, les comunitats hispànica i francesa foren molt castigades per la circumstància històrica.

A França, com en la major part d'Occident, a la mort de Sant Francesc de Paula, l'orde es va organitzar en províncies, independents de l'enquadrament diocesà³⁷. Amb el pas dels segles, els mínims van passar de ser un orde eremític a ser un orde científic, que comptà, al segle XVII, amb figures de la magnitud d'Emmanuel Maignan (1601-1676) i Charles Plumier (1646-1704)³⁸.

La seva aportació a la ciència, però, no els va eximir de la sòlita etiqueta d'improductius amb què els seus detractors justificaven les escomeses. La revolució de 1789 va estar a punt d'acabar amb llur presència en terres gal·les³⁹.

Els mínims germànics van patir els embats de la iconoclàstia luterana, si bé encara subsisteix el nom (ja totalment desvinculat de l'orde) que rebé la cervesa que elaboraven per guanyar-se la vida i que tractava d'homenatjar el pare fundador, la "paulaner"⁴⁰.

Les maltempades del segle XIX havien afectat els clergues regulars gironins de forma feixuga. Directament o indirecta, la Guerra del Francès havia eliminat el 31 % dels mateixos⁴¹. Tanmateix, la incidència de la contesa

³⁷ M'ha estat molt útil la tesi doctoral de Malabirade, Valérie: *Les minimes et la province d'Aquitaine sous l'Ancien Régime*, U.M.M.B. III, Bordeus, 2013. També, WHITMORE, P.: *The order of minims in Seventeenth Century France*, Springer, Nova York, 1967.

³⁸ Sobre Maignan, escriu LOUYAT, H.: *Emmanuel Maignan, de l'ordre des minimes*, Académie des Sciences, Inscriptions et Belles Lettres de Toulouse, Tolosa de Llenguadoc, 1977. Sobre Plumier, PIETSCH, T. W.: *Charles Plumier (1646-1704) and his drawings of French and American fishes*, «Archivum Naturalis Historia», 28/1 (2001), pàg. 1-57. Per a la situació anterior al segle del Barroc, és impagable l'*Histoire générale de l'ordre sacré des minimes divisée en huit livres* del frare mínim DONY-D'ATTICHY, Louis, Imp. de Sebastià Cramoisy, París, 1624.

³⁹ Segueix essent impressionant el diccionari enciclopèdic de l'abat GUILLON, Aimé: *Les martyrs de la foi pendant la Révolution Française ou martyrologe des pontifs, prêtres, religieux, religieuses, laïcs de l'un et de l'autre sexe qui périrent alors pour la foi*, Imp. de Germain Mathiot, París, 1821.

⁴⁰ <http://es.wikipedia.org/wiki/Paulaner>

⁴¹ JIMÉNEZ SUREDA, M.: *Balanç de la repressió napoleònica sobre els eclesiàstics regulars de la ciutat de Girona*, «Annals de l'I.E.G.», XXXV (1995), pàg. 363-371; els càlculs d'aquest percentatge, a les pàg. 370-371. Una altra aproximació al mateix tema: ZARAGOZA i PASCUAL, E.: *Recuperació dels convents gironins després de la Guerra del Francès*, «A.I.E.G.», XL (1999), pàg. 257-286.

sobre l'orde dels mínims és, ara per ara, un misteri. En el lligall 12.027 de l'Arxiu Històric Nacional de Madrid només es fa referència a la violència francesa sobre caputxins, carmelites calçats i descalços, dominics, franciscans i mercedaris.

El maig de 1829, una nota estadística en feia el següent balanç⁴²:

**Distribució numèrica del clergat regular segons
recompte municipal del maig de 1829**

Orde	Nombre
Augustinians	7
Caputxins	14
Carmelites calçats	17
Carmelites descalços	11
Dominics	37
Franciscans	56
Mercedaris	11
Mínims	10

Evidentment, el clergat secular havia reculat numèricament fins a situar-se en 150 individus.

El 1835 s'acabava la incardinació dels monjos mínims a Girona. Seria molt interessant de veure quina va ser la recepció (pública i privada) del decret desamortitzador per part dels representants institucionals (civils i eclesiàstics) de Girona. Una anàlisi sense prejudicis segurament acabaria amb tòpics referents a maridatges, si més no, a escala real, més enllà de la disciplina retòrica⁴³.

Després de la desamortització de Mendizábal, la fàbrica que hostatjava "*diez celdas muy hermosas y capaces*" esdevingué un magatzem i dipòsit de

⁴² Aquestes dades han estat recollides de SIMON TARRÉS, A.: *La crisis del Antiguo Régimen en Girona*, U.A.B., Bellaterra, 1985, pàg. 215.

⁴³ al veure tensions com ho fa "Parròquies versus convents" de Puigvert, J. M.: *Església, territori i sociabilitat (s. XVII-XIX)*, Eumo, Vic, 2001, pàg. 49-51. Una exposició de l'època al respecte es deu, precisament, al bisbe de Girona LORENTE y MONTÓN, Florencio: *Exposición dirigida á las Córtes Constituyentes (...) sobre el Proyecto de Ley de desamortización de los bienes de la Iglesia, beneficencia, etc. etc.*, Imp. de la vídua i el fill de Figaró, Girona, 1855.

subministres per abastir l'exèrcit⁴⁴. Les obres d'art, fruit de les teories que sostenien que la bellesa era una de les vies que permetien l'acostament sensorial a Déu, es destruïren. La biblioteca es dispersà⁴⁵.

El 1966, la vella fàbrica conventual s'enderrocà. Part del seu emplaçament fou reconvertit en la plaça de Catalunya i una altra part és ocupada per un dels pocs «gratacels» (a escala catalana) que enlletgeixen el centre de l'encara bellíssima ciutat⁴⁶.

⁴⁴ La frase és de Roig i Jalpí. L'esmenten BOADAS, J. i A. Gironella.: *Girona. Convents i monestirs, segles X-XIX*, Ajuntament de Girona, Girona, 2005, pàg. 101. Fotografies referents al convent i a la seva ubicació entre les pàg. 102-104. El mapa dels ordes religiosos a la ciutat entre les pàg. 32-33. La destinació militar de l'antiga fàbrica conventual als articles sobre *El principat de Catalunya, Andorra i zona de parla catalana del regne d'Aragó*, al «Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar» de Madoz, Pascual, Curial, Barcelona, 1985 (1845-1850), vol. I, pàg. 568. En la pàg. 583 hi ha un interessant quadre, datat a finals de juliol de 1845, amb els béns del clergat regular i secular de Girona que el govern pensava vendre o havia ja venut.

⁴⁵ Aquest destí va ser bastant comú en els edificis desamortitzats: SIMÓN SEGURA, F.: *Contribución al estudio de la desamortización en España. La desamortización de Mendizabal en la provincia de Gerona*, I.E.F., Madrid, 1969; MOLI FRIGOLA, M.: *La desamortización en la provincia de Gerona, 1835-1854*, U.A.B., Bellaterra, 1975.

⁴⁶ El fat va ser compartit. Anteriorment, el 1936, a Valls es va enderrocar el convent de mínimes. En el seu ample emplaçament van quedar-hi emplaçats el carrer de Jaume Mercadé i l'edifici de la Caixa de Pensions i la Caixa d' Estalvis Provincial.

